

## **Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej<sup>1</sup>**

### **1. Wprowadzenie**

Dla praktyka zajmującego się prowadzeniem mediacji zazwyczaj interesujące są dwie grupy informacji. Pierwsza, i pewnie najciekawsza, dotyczy warsztatu pracy, czyli procedur i technik przydatnych w procesie kierowania konfliktem. Potrzeba doskonalenia w tym zakresie wyznacza kierunek własnego rozwoju w nabywaniu umiejętności radzenia sobie z trudnościami, oporem, impasem, koniecznością oceny gotowości stron do udziału w mediacjach i dostosowania strategii postępowania do tej oceny.

Druga grupa kwestii istotnych dla praktyka obejmuje poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy i w jakich warunkach jest możliwe prowadzenie działalności praktycznej w zakresie mediacji rodzinnych? Jakie sprawy mają podlegać mediacjom i skąd wziąć klientów? Pozytywna odpowiedź na powyższe pytania zależy nie tylko od inwencji, zaangażowania i warsztatu umiejętności praktycznych mediatora. Przede wszystkim zależy od zainteresowania samych klientów taką formą pomocy. Zainteresowanie to może się tworzyć pod wpływem odkrywania przez klientów własnej potrzeby uczestniczenia w procesie poszukiwania takich rozwiązań sporu, które byłyby satysfakcjonujące dla obu stron. Świadomość klientów wymaga jednak pomocy w jej budowaniu. Skąd bowiem ma klient wiedzieć, czym jest mediacja i w jaki sposób może przyczynić się do rozwikłania jego kłopotów rodzinnych znajdujących epilog w sądzie? Gdzie klient ma poszukiwać specjalistów w zakresie praktyki mediacyjnej w sprawach rodzinnych w Polsce? Odpowiedzi na te pytania są na dzień dzisiejszy kłopotliwe, gdyż praktyka mediacji rodzinnych znajduje się jeszcze w powijakach.

Niniejszy artykuł pokazuje, jak zmiany w prawodawstwie rodzinnym, które nastąpiły w wielu krajach wpłynęły na wzrost praktyki mediacyjnej w dziedzinie sporów rodzinnych. Zmiany legislacyjne w kodeksach cywilnych stały się podstawą do rozwoju różnych modeli mediacji rodzinnych, zróżnicowanego systemu zgłoszeń na mediację (dobrowolnego i obligatoryjnego – por. Przybyła-Basista, 2002) oraz stworzenia mechanizmów prawnych chroniących porozumienia wypracowane przez strony. Przyjęcie nowych regulacji prawnych spowodowało przeniesienie ciężaru rozwiązywania spraw spornych poza terytorium sądu. Sądowi przyznano pozycję instancji władnej do nadania statusu prawnego osiągniętym porozumieniom. Nowe ustawy i rozporządzenia prawne „wymusiły” również zainteresowanie adwokatów tą formą rozwiązywania konfliktów rodzinnych doprowadzając, jak na przykład w

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

Wielkiej Brytanii, do bezpośredniego zachęcania klientów przez adwokatów do podjęcia mediacji. Niewątpliwie taki stan rzeczy spowodował kolejny skutek w postaci wzrostu zainteresowania tą formą pomocy ze strony rodzin. Również w łańcuchu zmian następujących po dokonaniu zapisu o mediacji jako instytucji prawnej znalazł się wzrost profesjonalizmu wśród osób zajmujących się prowadzeniem mediacji rodzinnych. W ostatnich trzech dekadach nastąpił dynamiczny rozwój warsztatu umiejętności mediatora rodzinnego, rozszerzenie wachlarza stosowanych strategii i technik oraz rozwój badań nad efektywnością procesu mediacyjnego.

## **2. Rekomendacja Rady Europy**

Spośród krajów europejskich najbogatsze doświadczenia w zakresie mediacji rodzinnych posiada Wielka Brytania, gdzie ta praktyka rozwinęła się w latach siedemdziesiątych, a więc ma już blisko trzydziestoletnią tradycję. W latach dziewięćdziesiątych można było zaobserwować wzrost zainteresowania mediacjami rodzinnymi w wielu krajach europejskich. Trzecia Europejska Konferencja dotycząca prawa rodzinnego nt. „Prawo rodzinne w przyszłości” (Cadiz, 20-22. 04. 1995 r.) zaleciła rozważenie przez Radę Europy kwestii mediacji rodzinnej oraz innych metod rozwiązywania sporów rodzinnych takich jak terapia rodzinna, czy spotkania pojednawcze. W efekcie Komitet Ekspertów Prawa Rodzinnego pod nadzorem Komitetu Europejskiego powołał komisję dla tych celów. Na posiedzeniu Komitetu Ministrów Rady Europy w dniu 21 stycznia 1998 roku przyjęto Rekomendację nr R(98)1 zalecającą wprowadzenie mediacji rodzinnych do prawodawstwa państw członkowskich i promowanie ich. Celem Rekomendacji jest pomoc władzom poszczególnych państw w tworzeniu fundamentów dla alternatywnego systemu rozwiązywania konfliktów rodzinnych, w szczególności powstałych w warunkach toczącego się procesu separacji czy rozwodu lub jako ich skutek.

Wyniki badań nad efektywnością procesu mediacji rodzinnych przeprowadzone przez badaczy w Europie, Ameryce Północnej, Australii i Nowej Zelandii skłoniły autorów Rekomendacji do refleksji nad pozytywnymi skutkami wykorzystania mediacji. Toteż zostały wyraźnie podkreślone takie korzyści płynące z mediacji jak: możliwość poprawy komunikacji pomiędzy członkami rodziny, ograniczenie konfliktów, doprowadzenie do rozstrzygnięć polubownych, wpływ na utrzymanie ciągłości osobistych kontaktów między rodzicami i dziećmi, obniżenie społecznych i ekonomicznych kosztów separacji i rozwodu ponoszonych zarówno przez same strony, jak i przez Państwo oraz skrócenie czasu koniecznego do rozstrzygnięcia sporu.

W Rekomendacji poza wypunktowaniem zalet, podkreślono konieczność dbania o status porozumienia osiągniętego poprzez mediację: "Państwa Członkowskie powinny ułatwić zatwierdzanie ugód osiągniętych w drodze mediacji przez sąd lub inny właściwy

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

organ, jeśli strony o to wnoszą oraz zapewnić mechanizm wykonywania tego rodzaju zatwierdzonych porozumień, zgodnie z prawem wewnętrznym" (por. Rekomendacja nr R (98)1, "Mediator", 1999, nr 10, s. 4). Dokonując ogólnej charakterystyki organizacji procesu mediacji zwrócono uwagę, iż mediacja nie powinna być obowiązkowa, a poszczególne Państwa mogą swobodnie zdecydować o usytuowaniu mediacji albo w ramach sektora publicznego albo prywatnego. Władze państwowe powinny zadbać o ustalenie wymogów dotyczących procedury szkoleniowej dla mediatorów rodzinnych i ustanowić z góry określone standardy dla tego typu praktyki. Powinny też uznać autonomię mediacji i stworzyć mechanizmy umożliwiające przerwanie postępowania sądowego na czas trwania mediacji.

W Rekomendacji znalazły się też najważniejsze zasady procesu mediacji, a więc podkreślenie bezstronności mediatora, jego neutralności wobec wyniku procesu mediacji, przypomnienie o prywatności i poufności dyskusji prowadzonych przez strony. Wśród zasad prowadzenia procesu mediacji wymieniono konieczność poinformowania stron o możliwości skorzystania z poradnictwa małżeńskiego lub innej formy poradnictwa jako środka do rozwiązania problemów małżeńskich lub rodzinnych w określonych przypadkach. Mediatorowi nie wolno udzielać porady prawnej, choć może podawać informacje dotyczące prawa. W przypadku takiej potrzeby powinien skierować strony do prawnika, np. adwokata. Do ważnych zadań mediatora należy ponadto zwracanie uwagi na dobro dziecka i jego interesy w sytuacji wplątania w konflikty pomiędzy rodzicami. Mediator „...powinien uwrażliwiać rodziców na potrzeby dzieci i przypominać rodzicom o ich podstawowym obowiązku odnoszącym się do dobra ich dzieci oraz o potrzebie informowania dzieci i konsultowania się z nimi” (por. Rekomendacja nr R (98)1, "Mediator", 1999, nr 10, s. 4). Podkreślono również potrzebę bycia uważnym na występowanie przemocy w rodzinie i konieczność oszacowania przez mediatora celowości poprowadzenia mediacji w takiej sytuacji. Tekst Rekomendacji głosi, że „mediator powinien zwracać szczególną uwagę na to, czy w przeszłości miało miejsce między stronami stosowanie przemocy lub też czy może to nastąpić w przyszłości oraz na wpływ, jaki może to wywierać na stanowiska stron, powinien także rozważyć, czy w tych okolicznościach zastosowanie mediacji jest właściwe” (por. Rekomendacja nr R (98)1, "Mediator", 1999, nr 10, s. 4).

### **3. Zmiany w kodeksach rodzinnych wybranych państw**

Rozwój systemu mediacji rodzinnych, przede wszystkim w odniesieniu do konfliktów, w które uwikłane są dzieci (jak np. w sprawach rozwodowych rodziców lub o separację, w sprawach dotyczących sprawowania opieki nad dzieckiem po rozwodzie itp.), jest wyraźnie powiązany ze zmianami legislacyjnymi kładącymi nacisk na odpowiedzialność rodzicielską w związku ze zmianami w życiu rodzinnym jakie niesie rozwód czy separacja. Sala sądowa przestała być jedynym miejscem, gdzie rodzice toczą swoje spory. Dynamiczny rozwój praktyki

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

mediacyjnej w wielu krajach, jak na przykład w Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Australii, Norwegii, Szwecji czy Austrii był możliwy dzięki zmianom w kodeksach rodzinnych. Poniżej zostaną omówione zmiany zapisów kodeksowych w wymienionych krajach, które przyczyniły się do upowszechnienia mediacji rodzinnych. Zmiany te umożliwiły sądom rodzinnym kierowanie na mediacje rodziców toczących spór o dziecko oraz spowodowały wzrost zainteresowania mediacjami wśród mediatorów z prywatną praktyką. W rezultacie sami klienci zaczęli być zainteresowani poszukiwaniem tego typu usług.

Zmiany legislacyjne umożliwiające stronom korzystanie z mediacji rodzinnych a sądom kierowanie stron na mediacje nie tworzą jednorodnie brzmiących zapisów w kodeksach poszczególnych krajów, lecz raczej są dopasowywane do istniejących tradycji prawnych i potrzeby zmian w określonym zakresie. Nowelizacje kodeksów rodzinnych przyczyniły się do rozwoju różnorodnych systemów zgłoszeń na mediacje (obligatoryjnego, jeśli spory dotyczą opieki i kontaktów z dzieckiem oraz dobrowolnego obejmującego wszystkie typy sporów – Przybyła-Basista, 2002). Szczegółową charakterystykę zmian w aktach prawnych poszczególnych państw rozpoczniemy od Wielkiej Brytanii. Obowiązujący tam system mediacji rodzinnych wydaje się szczególnie interesujący, gdyż łączy możliwość szerokiego zastosowania mediacji do różnego typu sporów z promowaniem tej formy pomocy rodzinie za pośrednictwem obowiązkowych spotkań informacyjnych w sytuacji, gdy rodzina wkracza na drogę rozvodu lub separacji. Jednocześnie mediacje w Wielkiej Brytanii zachowują status dobrowolności uczestniczenia w nich. Po zanalizowaniu sytuacji prawnej w Wielkiej Brytanii przedstawimy nowelizacje kodeksów rodzinnych w innych państwach, które przyczyniły się do rozwoju mediacji rodzinnych, przede wszystkim w sporach dotyczących spraw dzieci. Interesujący wydaje się fakt, że większość znaczących zmian legislacyjnych stanowiących tło dla rozwoju mediacji rodzinnych w wielu krajach została przeprowadzona w latach dziewięćdziesiątych, a więc na bazie wieloletnich doświadczeń zebranych zarówno w Ameryce (głównie w USA), jak i Europie (Wielkiej Brytanii).

### **Wielka Brytania**

Możliwość prowadzenia mediacji rodzinnych pojawiła się w Wielkiej Brytanii w latach siedemdziesiątych, kiedy to Instrukcja dla Sądów z 1971 roku obowiązująca w Anglii i Walii upoważniła sądy do kierowania spraw rodzinnych będących przedmiotem postępowania sądowego do mediacji. W latach siedemdziesiątych stosowano zamiennie terminy: mediacja oraz pojednanie. Obecnie jest używany tylko jeden termin – mediacja. Intensywniej mediacja rodzinna zaczęła się rozwijać w Wielkiej Brytanii od 1978 roku. W tamtym czasie opierała się głównie na pracy wolontariuszy działających w ramach niezależnych służb organizowanych przez komitety lokalne złożone z pracowników opieki społecznej, adwokatów, sędziów itp. Działalność ta była finansowana z dotacji pochodzących od organizacji charytatywnych oraz

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

z funduszy publicznych. Od 1982 roku fundusze na mediację rodzinną są przekazywane również przez administrację centralną w ramach programów pomocy prawnej (Parkinson, 2002).

Z ustawowego punktu widzenia ważnym aktem było wprowadzenie w 1989 roku w Anglii Ustawy o Dzieciach (Children Act), która zreformowała dotychczasowy system prawny. W kodeksie zostały wprowadzone zmiany językowe polegające na usunięciu m.in. takich pojęć jak: odwiedziny (visitation), opieka (custody). Położono większy nacisk na odpowiedzialność rodzicielską niż na prawa rodziców. Obie rozwodzące się strony zostały zobowiązane do sformułowania i przedłożenia sądowi dokładnych planów opieki nad dziećmi. W świetle wcześniej obowiązującego prawa wymóg sformułowania planu spoczywał na stronie wnoszącej pozew o rozwód. Ustawa zdefiniowała obowiązki, prawa i odpowiedzialność rodziców (Mclsaac, 1999).

Kamieniem milowym w rozwoju mediacji w Anglii i Walii stał się Kodeks Rodzinny (Family Law Act) z 1996 roku. W celu zobrazowania zasad działania systemu prawnego dotyczącego procedury rozwodowej (bądź separacji) zostaną poniżej omówione wybrane zapisy Kodeksu, co pozwoli lepiej poznać charakterystykę poszczególnych etapów procesu rozwodowego wraz z przypisaniem przez ustawodawcę określonych obowiązków i praw stronom dążącym do rozwodu. Zwięźłą charakterystykę etapów procesu rozwodowego przedstawia rys. 1 (Parkinson, 1997, s.).

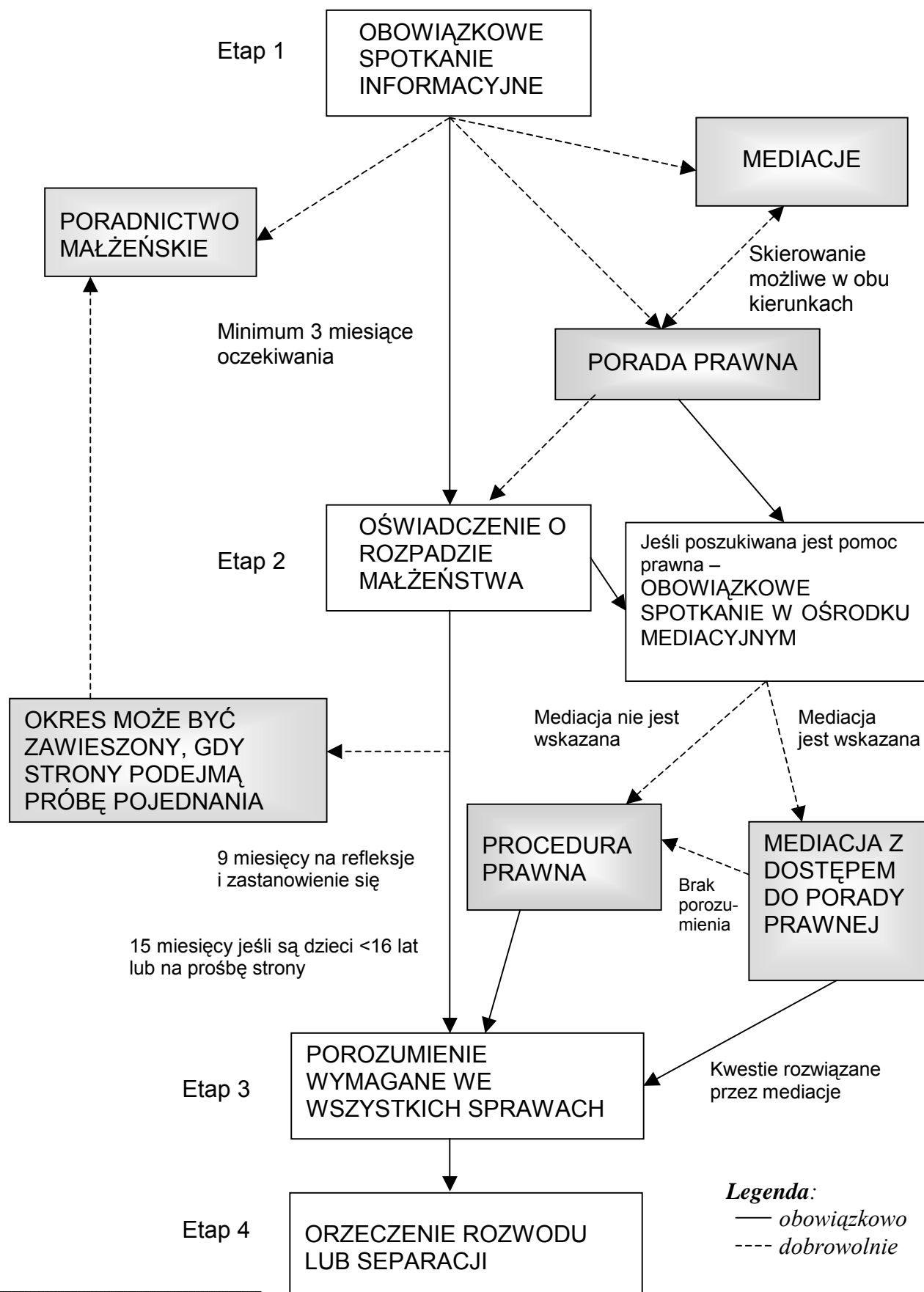
Jedną z nadrzędnych zasad przyjętych w Kodeksie Rodzinnym z 1996 roku jest pomoc w ratowaniu tych małżeństw, w których jest to jeszcze możliwe, jak również pomoc parom, które dążą nieodwracalnie do rozstania w zrozumieniu i w pełni świadomym rozważeniu konsekwencji rozwodu szczególnie, gdy dotyczą one dzieci (Parkinson, 1997, s.29). Kodeks ten wymaga od sądu kierowania się następującymi generalnymi zasadami: (1) koniecznością podtrzymywania instytucji małżeństwa i zachęcania małżonków do podjęcia wszystkich kroków potrzebnych do zachowania małżeństwa, jak np. skorzystania z poradnictwa małżeńskiego bądź innych form pomocy oraz (2) ograniczenia kosztów psychicznych i materialnych dla tych małżeństw, które nieodwracalnie rozpadły się. Zgodnie z postanowieniami Kodeksu małżeństwa te powinny zostać zakończone przy minimalnym poziomie stresu dla osób rozwodzących się oraz wciągniętych w ten proces dzieci, zachęceniu stron do kontynuowania dobrych i bliskich relacji z dziećmi, jak również ograniczeniu wysokich kosztów rozwodu, często nierozsądnie powodowanych w sytuacji zakończenia małżeństwa.

Mediacja odgrywa centralną rolę w realizacji wszystkich tych celów. Kodeks podkreśla również, że jeśli występuje ryzyko przemocy w małżeństwie lub wobec dzieci to powinno ono zostać usunięte lub zmniejszone (Parkinson, 1997, s.27).

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

**Tabl. 1.** Etapy procesu rozwodowego wg brytyjskiego Kodeksu Rodzinnego z 1996 r. (na podstawie: L. Parkinson, 1997, s. 34)



<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „Mediator”, 2003, nr 24, s. 5-18.

Zgodnie z przepisami ustanowionymi w Kodeksie Rodzinnym z 1996 r. rozpad małżeństwa stanowi jedyną podstawę dla rozwodu, bez konieczności dowodzenia winy czy obciążania odpowiedzialnością którejkolwiek ze stron. Poprzednio większość wniosków rozwodowych opierała się na cudzołóstwie i „nierozsądnym zachowaniu”. Obecnie rozwodzące się pary są zachęcane, aby bardziej spoglądały w przyszłość, a nie w przeszłość, zaś rozwód sam w sobie jest traktowany bardziej jako proces przejścia (transition) i przeprowadzenia koniecznych zmian aniżeli wydarzenie prawne. Wobec wszystkich osób poszukujących rozwodu są postawione wymagania przejścia przez serię niezbędnych etapów zanim rozwód będzie mógł być orzeczony (por. rys.1). Na każdym etapie małżonkowie są zachęcani (ale nie zmuszani) do rozważenia możliwości skorzystania z poradnictwa małżeńskiego (counselling) lub mediacji. Droga do rozwodu wiedzie przez szereg „punktów kontrolnych” („check-points”), w czasie których oferowana jest stronom pomoc oraz informacje. Pierwszym etapem jest „spotkanie informacyjne” (information meeting), w którym uczestnictwo jest obowiązkowe (Parkinson, 1997).

Według nowych rozwiązań kodeksowych wszyscy ci, którzy chcą uzyskać rozwód muszą wziąć udział w „spotkaniu informacyjnym” co najmniej trzy miesiące przed złożeniem oświadczenia o rozpadzie związku małżeńskiego (statement of marital breakdown). W przypadku, gdy oboje małżonkowie są zdecydowani zgodnie złożyć takie oświadczenie mogą podjąć decyzję o wspólnym uczestnictwie w „spotkaniu informacyjnym” bądź uczestniczyć w sesjach oddzielnie. Na spotkaniu informacyjnym małżonkowie powinni otrzymać informacje dotyczące: (1) możliwości skorzystania z poradnictwa małżeńskiego, (2) uwzględnienia dobra dziecka, jego życzeń i uczuć, (3) konieczności poszerzania świadomości rodziców co do sposobów pomocy dziecku w radzeniu sobie z rozpadem małżeństwa rodziców, (4) świadomości spraw finansowych, które mogą pojawić się w wyniku rozwodu lub separacji oraz możliwości skorzystania z pomocy profesjonalistów w uporządkowaniu tych kwestii, (5) możliwości skorzystania ze wsparcia i pomocy w sytuacji zagrożenia przemocą, (6) mediacji, (7) możliwości otrzymania przez każdą ze stron niezależnej porady prawnej i reprezentacji interesów, (8) zasad i miejsc uzyskania pomocy prawnej oraz (9) procesu rozwodu i separacji. Spotkanie informacyjne trwa zwykle godzinę i jest poświęcone udzieleniu ogólnych informacji, a nie szczegółowych w rodzaju, np. porad prawnych na określone tematy. Mediacja jest często potrzebna w kryzysie związanym z separacją i powinna być dostępna tak szybko jak to możliwe. Kodeks rodzinny przewiduje, że w określonych przypadkach może nastąpić zwolnienie z konieczności udziału w „spotkaniu informacyjnym”, np. z powodów niezdolności fizycznej, przebywania w więzieniu lub troski o dziecko w sytuacji przemocy domowej (Parkinson, 1997, s. 29-30).

Następnym etapem w procesie ubiegania się o rozwód jest złożenie oświadczenia o rozpadzie związku małżeńskiego (statement of marital breakdown), jak już wspomniano, po

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

minimum trzech miesiącach od obowiązkowego „spotkania informacyjnego”. Małżonkowie składający oświadczenie nie muszą stwierdzać, że nastąpił nieodwracalny rozpad małżeństwa, ponieważ nieodwracalność zostanie potwierdzona, gdy minie kolejny okres przeznaczony na refleksje i zastanowienie się. Tam, gdzie pojednanie jest jeszcze możliwe małżonkowie mogą skorzystać ze skierowania do doradcy małżeńskiego.

Trzecim, kolejnym etapem procesu rozwodowego jest według nowego Kodeksu okres przeznaczony na refleksje i zastanowienie się (period for reflection and consideration). Okres ten zaczyna się po czternastu dniach od złożenia oświadczenia. Dla par bezdzietnych musi minąć przynajmniej dziewięć miesięcy, a dla par posiadających dzieci poniżej szesnastego roku życia musi upłynąć okres przynajmniej piętnastu miesięcy. W pewnych okolicznościach okres oczekiwania na rozwód może zostać skrócony przez sąd, jeśli opóźnianie rozwodu byłoby szkodliwe dla dobra dzieci. Jeśli pojednanie nie jest możliwe głównym celem tego okresu jest pomoc parze w wypracowaniu porozumień niezbędnych dla przyszłości. Wszelkie sprawy muszą zostać ustalone zanim rozwód zostanie orzeczony. Porozumienia w sprawie dzieci należą do najważniejszych spraw. Również muszą zostać zawarte porozumienia finansowe. W dojściu do tych porozumień może pomóc mediacja (Parkinson, 1997).

Informację o możliwości skorzystania z mediacji małżonkowie uzyskują na opisanym powyżej obowiązkowym „spotkaniu informacyjnym”. Niektórzy z nich biorą udział w mediacjach już we wczesnym stadium procesu rozwodowego. Ci, którzy nie przystąpili na tym etapie do mediacji a mają nie rozwiązane sprawy sporne mogą zostać skierowani przez sąd na spotkanie orientacyjne z mediatorem wyjaśniające zasady procesu mediacji oraz korzyści, jakie mogliby odnieść z udziału w mediacji. Podczas takiego spotkania nie dochodzi do mediacji, lecz strony mają okazję rozważyć swój udział w nich i podjąć stosowną decyzję. Chociaż sąd jest władny skierować strony do ośrodka usług mediacyjnych na wstępne spotkanie orientacyjne z mediatorem, to nie może zmusić stron do udziału w mediacjach. W Wielkiej Brytanii, przymusowe mediacje są spostrzegane jako nieakceptowany środek interwencji (Parkinson, 1997).

W świetle postanowień Kodeksu z 1996 roku została przyjęta zasada, że osoby ubiegające się o pomoc prawną w postępowaniach sądowych dotyczących spraw rodzinnych (nie tylko rozwodowych) muszą zostać skierowane przez adwokata do koncesjonowanego mediatora rodzinnego przed uzyskaniem pomocy prawnej (Parkinson, 2002). Jak już wspomniano, nie oznacza to bynajmniej przymusu uczestniczenia w mediacji, gdyż zgodnie z opisanymi powyżej postanowieniami Kodeksu Rodzinnego mediacja jest dobrowolna (Parkinson, 1997). Mediator oferuje możliwość skorzystania z bezpłatnego spotkania orientacyjnego, które pozwala zastanowić się nad celowością przeprowadzenia mediacji. Małżonkowie występujący o przeprowadzenie rozwodu lub separacji mogą także sami

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.



zwrócić się o pomoc do mediatora lub zostać do niego skierowani przez sąd lub instytucje świadczące pomoc rodzinie. Z mediacji mogą bezpłatnie skorzystać osoby, których dochody i oszczędności nie przekraczają ustalonego limitu. W Wielkiej Brytanii mediacja ma zasadniczo interdyscyplinarny charakter i nie jest ograniczona tylko do jednej specjalności zawodowej. Brytyjscy mediatorzy rodzinni są pracownikami opieki społecznej, specjalistami od poradnictwa rodzinnego, terapeutami rodzinnymi i adwokatami specjalizującymi się w prawie rodzinnym. Zakres spraw podejmowanych w mediacji jest szeroki, gdyż obejmuje wszystkie sprawy sporne związane z separacją i rozwodem. W mediacjach w Wielkiej Brytanii uczestniczą zarówno pary małżeńskie, jak i pary żyjące w konkubinacie, posiadające dzieci oraz bezdzietne (Parkinson, 2002).

Zasady i możliwości korzystania z pomocy prawnej zostały uregulowane już wcześniej na podstawie aktu prawnego z 1988 roku (Legal Aid Act), a nowy Kodeks Rodzinny z 1996 roku włączył je i uszczegółowił. Zgodnie z aktem z 1988 roku w przypadku, gdy ktoś ubiega się o pomoc prawną w sprawach rodzinnych (poza przypadkami przemocy domowej) musi wziąć udział w obowiązkowym spotkaniu z mediatorem (compulsory interview at mediation service) mającym na celu określenie, czy mediacja mogłaby być stosownym środkiem pomocy w sprawach spornych. W sytuacji, gdy mediacja wydaje się właściwa i akceptowana przez obie strony można rozpocząć proces mediacyjny (Parkinson, 1997, 32-33).

W Wielkiej Brytanii treść rozmów mediacyjnych jest tajna i nie może zostać ujawniona przed sądem. Ten przywilej prawny przysługuje wspólnie obu stronom konfliktu i nie może zostać złamany przez jedną ze stron lub jej adwokata. Przywilej ten został ustanowiony w prawie precedensowym, choć nie był sformułowany w Kodeksie Rodzinnym z 1996 roku (Parkinson, 2002). Po osiągnięciu porozumienia we wszystkich spornych sprawach następuje ostatni etap procesu rozwodowego, w którym sąd wydaje postanowienie o rozwodzie lub separacji (divorce or separation order) (Parkinson, 1997).

W przypadku konfliktów dotyczących spraw dzieci mediacja zazwyczaj składa się z dwóch do trzech sesji. Jeśli jednak dotyczy spraw finansowych i majątkowych to jej czas wydłuża się do średnio trzech do czterech sesji. W przypadku, gdy dotyczy wszystkich spraw spornych przeciętny czas trwania obejmuje od czterech do pięciu sesji. Przerwy między sesjami zwykle trwają dwa tygodnie, ale mogą też być dłuższe (np. gdy potrzebny jest czas na zebranie wszystkich niezbędnych informacji finansowych i wypełnienie szczegółowego kwestionariusza finansowego). Istnieje również możliwość wypracowania prowizorycznych uzgodnień celem skonsultowania ich z prawnikami przez zawarciem ostatecznego porozumienia na sesji końcowej (Parkinson, 2002).

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

## Stany Zjednoczone

Praktyka mediacji rodzinnych w Stanach Zjednoczonych zaczęła się rozwijać w latach siedemdziesiątych. Intensywny rozwój mediacji w tym kraju ma związek z wysokim wskaźnikiem rozwodów. Jak podaje Hamburg (1994; za: Menin, 2000) do 1990 roku ponad połowa wszystkich zawieranych w Stanach Zjednoczonych małżeństw kończyła się rozwodem. Blisko 50% dzieci do szesnastego roku życia posiadało doświadczenia związane z rozwodem swoich rodziców. Włączając w to dzieci urodzone w związkach pozamałżeńskich i wychowywane przez samotnego rodzica statystyki podają, że większość amerykańskich dzieci wychowuje się w niepełnej rodzinie. Wobec rosnącego wskaźnika rozwodów, porozumienie mediacyjne wyłoniło się jako coraz bardziej popularna alternatywa w porównaniu z kosztami emocjonalnymi i finansowymi, jakie niesie z sobą proces sądowy (Menin, 2000).

Według doświadczeń amerykańskich, w przeważającej części sądowe usługi mediacyjne dotyczą spraw związanych z opieką nad dziećmi (Milne, Folberg, 1988). Mediacje sądowe mogą mieć charakter obligatoryjny lub dobrowolny. System obligatoryjnych mediacji sądowych w sprawach rodzinnych został po raz pierwszy wprowadzony w 1981 roku w Kalifornii. Zgodnie z prawem tam ustanowionym mediacje są obowiązkowe dla wszystkich rodziców toczących spór o opiekę nad dzieckiem lub regulację kontaktów z nim w związku ze złożeniem pozwu rozwodowego (lub o separację). Kalifornijski system mediacji obligatoryjnych został wprowadzony po to, by przerwać powtarzające się i coraz bardziej nasilające się cykle konfliktów pomiędzy rodzicami i jednocześnie ochronić dzieci przed traumatyzującymi konsekwencjami braku zgody rodzicielskiej. Tym bardziej, że zacięta walka o dziecko ma często sens kompensacyjny dla rodzica, który czuje się poniżony z powodu poniesienia porażki w roli małżonka (Shattuck, 1988). Potwierdzenia w roli dobrego rodzica będzie szukał zarówno małżonek odrzucony, jak i odrzucający małżeństwo, choć każdy z innych powodów. W walce o dziecko mogą pojawić się różnorodne motywy szczegółowe: udowodnienie, że jest się dobrym rodzicem, pragnienie ukarania partnera, czy poniżenia go, chęć pełnego wykluczenia byłego partnera ze swojego życia, walka o władzę i kontrolę, ochrona przed dalszymi kontaktami wskutek negatywnych doświadczeń z przeszłości niosących przemoc lub zaniedbania, jak również zamiar ustabilizowania życia emocjonalnego dziecka itp. Pomiedzy rodzicami rzadko zachodzi równowaga sił i najczęściej w kłótniach między sobą posługują się argumentem "oddania sprawy do sądu". Przy czym silniejszy rodzic używa tego argumentu jako groźby, podczas gdy słabszy stosuje go w celu wyrównania układu sił.

Kalifornia, zalecając system mediacji obligatoryjnych w sprawach dotyczących sprawowania opieki nad dzieckiem, była pierwszym stanem w USA, który wyraźnie dostrzegł

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

korzyści płynące z mediacji jako sposobu edukowania rodziców w zakresie potrzeb dzieci. Intencją wprowadzenia systemu mediacji obligatoryjnych była chęć zapobiegnięcia sytuacjom, w których, jeśli któraś ze stron odmówiłaby udziału w mediacjach to tym samym zmuszałaby całą rodzinę do udziału w procesie sądowym. Zamiarem ustawodawców było zatem celowe usytuowanie mediacji jeszcze przed rozpoczęciem rozpraw sądowych i przesłuchaniem rodziców przez sąd. Mediacje obligatoryjne dotyczą tylko tych spraw, co do których rodzice nie mogą się porozumieć. Jeśli strony nie są w stanie rozwiązać swoich kwestii spornych w drodze mediacji, wówczas zarówno sam proces mediacji i jego wyniki pozostają poufne, a kontynuowany jest proces sądowy (Rosenberg, 1992).

Zasadą jest, że sąd nie wyda ostatecznej decyzji zanim nie nastąpi próba rozwiązania poprzez mediacje. Jedynie sprawy nie rozwiązane w toku mediacji będą rozstrzygane przez sąd. Wynik porozumienia osiągniętego w drodze mediacji może być różnorodny - od całkowitej zgody, poprzez częściowe porozumienie dotyczące tylko niektórych spraw, aż do próbnego tymczasowego rozwiązania. Przeciętnie mediacje tego typu są raczej krótkie, tj. trwają od 3 do 9 godzin, co oznacza jedną do trzech sesji (Shattuck, 1988). W Kalifornii obowiązkowe mediacje sądowe są nieodpłatne. Według relacji Milne, Folberg (1988) koszty są pokrywane z opłat pobieranych przy zawieraniu związków małżeńskich, wnoszeniu spraw rozwodowych oraz z podatków lokalnych. Niektóre sądy wykluczają mediacje w przypadkach rodzin, w których: (1) zachodzi podejrzenie nadużycia wobec dziecka, (2) stwierdzono w przeszłości wielokrotne kontakty z instytucjami opieki społecznej, (3) występują zaburzenia psychiatryczne, (4) długotrwałe i dolegliwe konflikty rodzinne były wielokrotnie rozpatrywane przez sądy (Shattuck, 1988).

M. Shattuck (1988) opisując system mediacji w Kalifornii stwierdza, że poszczególne sądy mają pewną swobodę w indywidualnym dopasowaniu procesu mediacji do potrzeb sędziów, klientów, adwokatów i lokalnej społeczności. Zgodnie z potrzebami i polityką danego sądu mediacje mogą być przeprowadzone w całości przed datą rozprawy sądowej albo też mogą odbywać się w dniu rozprawy, która na ten czas jest chwilowo zawieszona. Niektóre sądy wprowadziły też eksperymentalnie czynności przedmediacyjne przygotowujące rodziców do późniejszych sesji mediacyjnych w postaci ulotek dla rodziców (np. w Solano County), czy też zaproszenia do udziału w dwu godzinnej grupie instruktażowej koncentrującej uwagę rodziców na potrzebach dzieci oraz konieczności współpracy pomiędzy rodzicami (np. w Marin County).

W ślad za zmianami wprowadzonymi do Kodeksu Cywilnego w Kalifornii poszły inne stany, które wprowadziły podobne rozwiązania prawne (Kansas, Maine). Natomiast w innych stanach prawo stanowe zezwala, czy nawet zachęca do podjęcia mediacji, ale nie obliguje stron do podjęcia najpierw próby mediacji (Florida, Michigan, New Hampshire - Milne, Folberg, 1988).

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

Interesujące szczegóły kryją się w zmianach w prawie rodzinnym ustanowionych w stanach Washington i Oregon (Mclsaac, 1999). Reformy prawne przeprowadzone w 1986 roku w stanie Washington polegały m.in. na nałożeniu na rodziców obowiązku wypracowania planu opieki rodzicielskiej po rozwodzie (parenting plan). Ten plan ma być tworzony przez obie strony, w drodze konsultacji ze swoimi adwokatami lub mediacji. Zmiana ta kryje w sobie duże implikacje dla praktyki sądowej. Sala sądowa przestała być kulminacyjnym miejscem dla rozwiązywania sporów rodzicielskich, a większość polemik toczy się na innych, powiązanych z sądem forach takich jak: programy edukacyjne dla rodziców, mediacje, negocjacje pomiędzy adwokatami stron a dopiero potem sprawa trafia na wokandę sądową. W sytuacji, gdy strony nie potrafią porozumieć się i rozwiązać swoich problemów przy użyciu alternatywnych środków, wówczas zostaje włączony sąd. Rozprawa sądowa wraz z ustalaniem tez i dowodów je popierających stała się jedną z możliwości prowadzących do rozwiązania sporu. Główny ciężar został położony na zachęcenie rodziców, aby sami spróbowali dojść do porozumienia w sprawach dotyczących ich dzieci. Według obserwacji adwokatów rodzinnych, reforma prawa spowodowała wyraźny spadek powrotu spraw na wokandę sądową, pomimo, iż bezpośrednio po złożeniu po raz pierwszy pozwu do sądu zaobserwowano nieco więcej konfliktów (Mclsaac, 1999).

Reformy w prawie rodzinnym w stanie Oregon zostały przeprowadzone w latach 1996-97 i podobnie jak w stanie Washington nacisk został położony na wypracowanie wspólnego planu opieki rodzicielskiej. Również i tutaj ustawodawcy dokonali pewnych zmian w kodeksie na poziomie językowym. Otóż zrezygnowano z kodeksowego określenia "odwiedziny, czy kontakty" rodzica z dzieckiem (visitation) zastępując je określeniem "czas bycia rodzicem" (parenting time), które wydaje się bardziej znaczące dla przyjęcia stałej odpowiedzialności rodzicielskiej. Fundusze na mediacje bądź inne usługi o charakterze pomocy rodzinie (po skierowaniu na nie przez sąd) mogą być zbierane przy okazji opłat sądowych takich jak składanie pozwu (Mclsaac, 1999).

Należy podkreślić, że wprowadzenie planu opieki rodzicielskiej stwarza okazję do zupełnie innej "gry" pomiędzy klientami a adwokatami. Otóż i jedni i drudzy zostali zmuszeni do współdziałania przy opracowywaniu szczegółowego planu. Wymaga to zwiększenia współpracy pomiędzy samymi adwokatami stron. Ta zmiana paradygmatu w prawie rodzinnym wydaje się zapowiadać lepszą, bardziej obiecującą przyszłość. Nacisk został bowiem położony na przyszłość dzieci i kontynuację opieki rodzicielskiej w miejsce koncentracji na przeszłości małżonków i konieczności zakończenia związku małżeńskiego (Mclsaac, 1999).

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

### **Australia**

Zmiany w prawie rodzinnym nastąpiły również w Australii, wraz z ustanowieniem nowego aktu prawnego z 1995 roku (Family Law Reform Act 1995) i wprowadzeniem go w życie w czerwcu 1996 r. Podobnie jak w Stanach Zjednoczonych położono nacisk na reprezentowanie potrzeb i interesów dziecka w trakcie prowadzenia sporów rodzicielskich podczas separacji czy też rozwodu oraz na jego potrzebę przystosowania się do nowo zaistniałej sytuacji rodzinnej. Dla tych celów postanowiono wykorzystać mediacje i konieczność wypracowania planu opieki rodzicielskiej (Bagshaw, 1999; McIntosh, 2000). W świetle nowego prawa rodzinnego, mediacje, doradztwo i pojednanie (conciliation) są preferowanymi metodami rozwiązywania sporów rodzinnych, w szczególności, jeśli spory dotyczą dzieci (Bagshaw, 1999). Sądy rodzinne w Australii prowadzą szerokie usługi na rzecz rodzin.

Australijski system mediacji jest w wielu aspektach podobny do systemu amerykańskiego. Istnieją mediacje obowiązkowe, jak również prywatne, gdzie strony zgłaszają się dobrowolnie. Sieć ośrodków mediacyjnych dla rodzin i dzieci działa niezależnie od sądu i jest finansowana przez rząd federalny. W Australii przeciętnie odbywają się 3-4 sesje mediacyjne (McIntosh, 2000). Mediatorzy w Australii mają tę samą ochronę i immunitet jak sędziowie rodzinni. Rozwój mediacji wpłynął na ukształtowanie się nowego zawodu mediatora, w związku z czym podjęto prace dotyczące opracowania standardów szkoleniowych. Jednakże, jak na razie nie istnieją jeszcze jednorodne standardy w skali całego kraju. Poszczególne organizacje skupiające mediatorów mają swoje standardy – kodeksy postępowania mediatora i wymagań szkoleniowych (Bagshaw, 1999).

### **Norwegia**

W Norwegii pary małżeńskie posiadające dzieci w wieku poniżej 16 roku życia są zobligowane do uczestniczenia w mediacjach zanim będą mogły poprowadzić dalej proces rozwodowy lub o separację (lub też zanim rozpoczną proces o dzieci). Mediacje w sprawach dotyczących dzieci są obowiązkowe. Kwestie te reguluje Ustawa o Małżeństwie (Marriage Act) zmieniona w 1993 roku. Zgodnie z Ustawą o Dzieciach (Children Act) mediacje są obowiązkowe (mandatory mediation) również w przypadku, gdy rodzice wprawdzie wspólnie zamieszkują, ale toczą spory o opiekę nad dziećmi. Przyjęta w ustawie formuła kładzie nacisk na rozwiązanie spraw spornych związanych z wypełnianiem obowiązków rodzicielskich wobec dzieci. Nowe prawo przeniosło nacisk z małżeństwa na rodzicielstwo. System mediacji został poddany gruntownej ocenie przez specjalnie w tym celu skonstruowany program badawczy (Ekeland, 2000).

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

### **Szwecja**

W 1991 roku w Szwecji wprowadzono nowe przepisy prawne nakładające na administrację samorządową obowiązek organizowania spotkań mediacyjnych („rozmów w sprawie kooperacji”) dla małżeństw rozwodzących się i przeprowadzających separację w sprawach spornych dotyczących dzieci. W Szwecji mediacja rodzinna jest ograniczona wyłącznie do konfliktów dotyczących opieki rodzicielskiej i kontaktu z dziećmi. Nie obejmuje, jak w Wielkiej Brytanii wszystkich innych spraw powiązanych z rozwodem czy separacją (jak uregulowanie spraw finansowych, dokonanie podziału majątku, zapewnienie pomocy finansowej po rozwodzie itp.). Mediatorami są wyspecjalizowani pracownicy opieki społecznej, których zatrudnia Urząd ds. Praw Rodzinnych tzn. specjalny pion służb opieki społecznej i pomocy socjalnej dla dzieci organizowany przez władze samorządowe. Pracownicy opieki społecznej posiadają uprawnienia do zbierania informacji na temat warunków życiowych dziecka, które przekazują następnie sądowi. Sporządzają też raporty na temat spraw związanych z opieką rodzicielską i kontaktem z dziećmi. Mediatorzy są ściśle powiązani z systemem sądownictwa. Obowiązuje jednak zasada, że ten sam pracownik opieki społecznej nie może najpierw prowadzić mediacji, a następnie sporządzać raportu dla sądu (w przypadku, gdy strony nie osiągną porozumienia). Od 1998 r. porozumienia zawarte w wyniku mediacji w sprawach dotyczących opieki rodzicielskiej i kontaktu z dziećmi uzyskały taki sam status prawny, jak nakazy sądowe (Parkinson, 2002).

Mediacja w sprawach dotyczących dzieci zazwyczaj obejmuje trzy do pięciu sesji, trwających od 60 do 90 minut. Pierwsze sesje mogą odbywać się w odstępie dwóch tygodni, a w bardziej zaawansowanym stadium procesu mediacyjnego, gdy rodzice chcą przetestować wynegocjowane uzgodnienia przed podjęciem ostatecznych decyzji, przerwy między sesjami mogą być dłuższe (Parkinson, 2002).

### **Austria**

W Austrii do ustawy o małżeństwie (Austrian Marriage Act) została wniesiona poprawka w 1999 roku dająca prawne podstawy do prowadzenia mediacji. Do tej pory mediacje były prowadzone na zasadzie dobrowolności. Teraz są ramy prawne dla rozwoju działalności mediacyjnej. Kodeks cywilny przewiduje prowadzenie mediacji w połączeniu z zapewnieniem stronom porady na temat konsekwencji rozwodu. Na czas mediacji kodeks przewiduje zawieszenie postępowania sądowego. Mediacje w przypadku separacji i rozwodu są głównym obszarem zastosowania mediacji w Austrii. Większość mediatorów to psychologowie, socjologowie, prawnicy, którzy podejmują się prowadzenia mediacji na zasadzie dodatkowego zajęcia (Koliseus, 2000).

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

#### 4. Prawne podstawy praktyki mediacyjnej w Polsce

W Polsce powoli tworzy się grunt dla rozwoju mediacji rodzinnych. W czasopiśmie prawniczych pojawiają się od czasu do czasu artykuły dyskutujące ten problem. Sędziowie zaczynają zwracać uwagę na potrzebę korekty prawa rodzinnego i poszerzenie go o możliwość prowadzenia mediacji (Thiel-Kubacka, 2002a, 2002b).

Wyraźnym krokiem w kierunku zmian legislacyjnych umożliwiającym wprowadzenie instytucji mediacji rodzinnych do kodeksu postępowania cywilnego było powołanie Zespołu Pilotażowego ds. Mediacji Rodzinnych przez Ministra Sprawiedliwości w dniu 22 czerwca 2001 r. W skład Zespołu weszło 11 osób: dyrektor Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich (sędzia Małgorzata Bańkowska), główny wizytator Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich (Anna Domagała), kierownik naukowy eksperymentalnego programu szkoleniowo-badawczego w zakresie mediacji rodzinnych realizowanego od stycznia 2000 r. do listopada 2002 r. (Hanna Przybyła-Basista, psycholog - pracownik naukowy Instytutu Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach), 4 mediatorów uczestniczących w eksperymentalnym programie dotyczącym mediacji rodzinnych (Magdalena Błazek, psycholog – mediator w RODK w Sopocie; Anna Klimek, psycholog – mediator w RODK w Lublinie; Aleksandra Kasperk, pedagog - mediator w RODK w Poznaniu; Maria Urban, psycholog – mediator w RODK w Warszawie) oraz 4 sędziów (Hanna Hajduk – sędzia Sądu Okręgowego w Poznaniu; Grażyna Niemiałowska – sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie, Eleonora Porębiak-Tymecka - sędzia Sądu Okręgowego w Lublinie; Kornel Rozwadowski - sędzia Sądu Okręgowego w Gdańsku). Po zmianach organizacyjnych w Ministerstwie i włączeniu spraw rodzinnych do Departamentu Sądów Powszechnych przewodnictwo Zespołu objęła sędzia Ewa Waszkiewicz (zastępca dyrektora Departamentu Sądów Powszechnych).

Wynikiem prac Zespołu było wypracowanie propozycji zmian legislacyjnych w kodeksie postępowania cywilnego (w części dotyczącej spraw małżeńskich i rodzinnych) stanowiących podstawę dla prowadzenia mediacji rodzinnych. W świetle zaproponowanych zmian sąd miałby prawo w każdym stadium postępowania w sprawach o rozwód i separację skierować strony do mediacji, w przypadku zaś posiadania przez rodziców małoletnich dzieci ustanowić cel mediacji w postaci wypracowania ze stronami planu opieki nad dziećmi oraz zawiesić postępowanie na czas skierowania sprawy do mediacji (art. 436 i odpowiednio ust. 1, 2, 4, k.p.c.). Również w innych sprawach z zakresu prawa rodzinnego, opiekuńczego określonych w art. 565 § 1, art. 579, art. 580, art. 582, art. 583 sąd może w każdym stadium postępowania zlecić przeprowadzenie mediacji. Szczegółowe zasady i tryb przeprowadzania mediacji rodzinnych określi Minister Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia pozwalającego na określenie warunków, jakie powinny spełniać instytucje i osoby

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

uprawnione do przeprowadzania mediacji rodzinnych, w szczególności chodzi tu m.in. o sposób rejestracji tych osób i instytucji oraz tryb szkolenia mediatorów (art. 436 ust. 5 k.p.c.). Powyższe propozycje zmian zostały przytoczone w dosłownym brzmieniu w numerze 2/4-5 z grudnia 2001 kwartalnika „Familiant” wydawanego przez Stowarzyszenie Sędziów Sądów Rodzinnych w Polsce i Fundację Veillard Cybulskich (Mediacje, 2001). Aktualnie trwają zabiegi o realizację powyższych propozycji zapisów i wprowadzenie ich do kodeksu.

Zespół zajmował się również opracowaniem propozycji standardów szkoleniowych z zakresu mediacji rodzinnych dla celów określenia wiedzy i umiejętności potrzebnych do prowadzenia tego typu mediacji. Jako podstawę rozważań przyjęto prowadzony przez dr H. Przybyłę-Basistę 180 godzinny program zajęć treningowo-warsztatowych zaprojektowany dla potrzeb eksperymentalnego projektu mediacji rodzinnych. Program szkoleniowy był porównywany ze standardami szkoleniowymi przyjętymi przez inne kraje bądź stowarzyszenia mediatorów rodzinnych na świecie.

Zakres tematów objętych programem szkolenia dotyczył wzbogacenia wiedzy teoretycznej i praktycznej mediatorów w następujących obszarach: (1) teorii konfliktu interpersonalnego, negocjacji i mediacji, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki mediacji rodzinnych, (2) sytuacji rodziny w konflikcie – w szczególności w trakcie procesu rozwodowego bądź separacji, (3) wpływu sytuacji konfliktowej, kryzysowej na dziecko, (4) świadomości psychologicznych, ekonomicznych i prawnych konsekwencji rozwodu, separacji dla dorosłych i dzieci, (5) możliwości interweniowania w sytuacji przemocy w rodzinie, (6) oceny gotowości i zdolności rodziny do mediacji (7) elementów prawa rodzinnego a mediacji, (8) zagadnień etycznych w mediacjach rodzinnych oraz (9) potrzeby współpracy z innymi specjalistami. W szkoleniu został położony nacisk na umiejętności praktyczne mediatorów tj. na umiejętności komunikacyjne oraz umiejętności kierowania procesem konfliktu rodzinnego. Stąd całość była prowadzona metodami warsztatowo-treningowymi oraz wiązała się z koniecznością udziału w superwizjach. Program treningowy został podzielony na trzy części. Pierwsza obejmowała trening podstawowych umiejętności praktycznych z zakresie mediacji rodzinnych i wynosiła 50 godzin (zrealizowanych w trakcie treningu wyjazdowego). Druga była poszerzeniem zasobów technik pracy mediacyjnej i dotyczyła doskonalenia umiejętności prowadzenia mediacji rodzinnych w połączeniu z superwizją (80 godzin realizowanych w trakcie grupowych spotkań warsztatowo-superwizyjnych). Trzecia część (50 godzin) wiązała się z koniecznością udowodnienia pracy mediacyjnej w praktyce tj. przeprowadzenia mediacji małżeńskich w sytuacji rozwodowej (bądź separacji) i przedstawienia dokumentacji. W szczególności, opracowania pisemnego studium przypadku zawierającego analizę przeprowadzonej przez uczestnika mediacji. Ta część połączona była również z superwizją.

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.



Aktualnie, 24 mediatorów uczestniczących we wspomnianym programie eksperymentalnym uzyskało certyfikaty Ministerstwa Sprawiedliwości w zakresie mediacji rodzinnych i małżeńskich i posiada umiejętności stanowiące podstawę kwalifikacji wymaganych do pełnienia roli mediatora rodzinnego. Przeprowadzony przez autorkę niniejszego artykułu eksperymentalny program szkoleniowy został uznany przez Komitet ds. Standardów Szkoleniowych (*Training Standards Committee*) europejskiego stowarzyszenia mediatorów rodzinnych – *European Forum for Training and Research in Family Mediation* - jako spełniający wymogi w zakresie standardów szkolenia mediatorów rodzinnych i uzyskał jego akredytację.

## 5. Podsumowanie

Celem artykułu było zarysowanie zmian w prawodawstwie rodzinnym w wybranych krajach, które pozwoliły na rozwój praktyki mediacji rodzinnych i utworzenie się specjalności mediatora rodzinnego. Na tym tle przedstawiono przeprowadzony ostatnio eksperymentalny program mediacji rodzinnych oraz projekt zmian w odniesieniu do prawa rodzinnego w Polsce. Zapewne przyjdzie jeszcze poczekać na wprowadzenie oczekiwanych zmian do polskiego kodeksu postępowania cywilnego i pokonanie oporów różnych środowisk (np. sędziów, którzy mogą się obawiać pomniejszenia swojej roli, adwokatów spodziewających się utraty klientów oraz samych rodzin nienawykłych do sięgania po taką pomoc). Warto jednak starać się zdobyć ich zaangażowanie. Ważną grupą osób zdolnych poprzeć mediacje rodzinne są też politycy, którzy potrafiliby docenić wagę takiego środka pomocy rodzinie i wskazali możliwości źródeł finansowania usług mediacyjnych w sytuacji, gdy status materialny rodziny nie pozwalałaby na samodzielne skorzystanie z mediacji. Należy mieć nadzieję, że czas tych oczekiwanych zmian nie będzie zbyt odległy i zostaną wkrótce stworzone podstawy prawne dla mediacji i porozumień wypracowanych przez strony. Wówczas, wzorem innych krajów, we wszystkich tych przypadkach, gdy to będzie możliwe i wskazane ciężar rozwiązywania spraw spornych zostanie przeniesiony poza terytorium sądu.

## Bibliografia

- Bagshaw D., 1999: Developing family standards: An Australian experience. *"Mediation Quarterly"*, vol. 16, no. 4, 389-406.
- Ekeland T-J., 2000: Divorce mediation in Norway. In: 3<sup>rd</sup> World Mediation Forum Conference, CERIU, Italia 2000, Proceedings Volume (electronic version).
- Kodeks Postępowania Cywilnego. Stan prawny na dzień 1 sierpnia 2000. Wydawnictwo Prawnicze. Warszawa 2000.
- Koliseus R.J., 2000: The function of law in the mediation in Austria. In: 3<sup>rd</sup> World Mediation Forum Conference, CERIU, Italia 2000, Proceedings Volume (electronic version).
- McIntosh J., 2000: Child-inclusive divorce mediation: Report on a qualitative research study. *"Mediation Quarterly"*, vol. 18, no. 1, 55-69.

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.

- Mclsaac H., 1999: Changing the paradigm: The effect of recent family law legislation in England, Australia, and the United States. "*Mediation Quarterly*", vol. 16, no. 2, 163-183.
- Menin B., 2000: The party of last part: Ethical and process implications for children in divorce mediation. "*Mediation Quarterly*", vol. 17, no. 3, 281-293.
- Milne A., Folberg J., 1988: The theory and practice of divorce mediation: an overview. In: J. Folberg A., Milne (Eds.), *Divorce mediation. Theory and practice*. The Guilford Press, New York-London, 3-25.
- Mediacje. 2001: Sprawozdanie z prac Zespołu Pilotażowego do spraw Mediacji Rodzinnych opracowane przez Redakcję kwartalnika „*Familijant*”, nr 2/4-5, grudzień 2001, s.43-44.
- Parkinson, L., 1997: *Family mediation*. Sweet & Maxwell, London.
- Parkinson, L., 2002: Mediacja rodzinna w Europie (ze szczególnym uwzględnieniem Wielkiej Brytanii i Szwecji). Konferencja zorganizowana przez Fundację „Partners” Polska nt.: „Instytucja mediacji rodzinnej w systemach prawnych i społecznych państw Unii Europejskiej”. Warszawa, 11.12.2002.
- Przybyła-Basista, H., 2002: Proces mediacji rodzinnych – od teorii do praktyki. „*Mediator*”, nr 21, s. 5-23.
- Rekomendacja nr R (98)1 Komitetu Ministrów Rady Europy dla Państw Członkowskich W Sprawie Mediacji Rodzinnej, „*Mediator*”, 1999, nr10, s.3-4.
- Rosenberg J.D., 1992: In defense of mediation. "*Family and Conciliation Courts Review*", vol. 30, no. 4, 422-467.
- Shattuck M.T., 1988: Mandatory mediation. In: J. Folberg, A. Milne (Eds.), *Divorce mediation. Theory and practice*. The Guilford Press, New York-London, 191-209.
- Thiel-Kubacka, T., 2002a: Skutki prawne rozvodu. „*Jurysta*”, nr 2-3, s.43-44.
- Thiel-Kubacka, T., 2002b: Małżeństwo dojrzało do mediacji. „*Gazeta Sądowa*”, nr 7-8, 24-26.

---

<sup>1</sup>Artykuł H. Przybyły-Basisty: „Zmiany w prawodawstwie rodzinnym na świecie a rozwój praktyki mediacyjnej” ukazał się w czasopiśmie „*Mediator*”, 2003, nr 24, s. 5-18.